

Week 34 – Bezoek Maria de Médicis aan Amsterdam - 1638

Het is onmogelijk naar de festiviteiten rond dit bezoek te kijken zonder verschil te maken tussen de achterliggende politieke en propagandistische motieven en de vreugde over een zo hoge koninklijke bezoeker aan de opstandige gewesten van het Habsburgse Rijk. Daarom de tweesplitsing in aparte kolommen, één voor de achtergronden en één voor het feestje.

Onder: De vier burgemeesters van Amsterdam, op het moment dat ze bericht krijgen dat Maria de Médicis de Haarlemmerpoort is gepasseerd.

Rechts: Maria de Médicis, getekend door Anthonie van Dijck

Maria de Médicis en het protestantisme

Hendrik IV (1553-1610) had een streng-protestantse opvoeding genoten en stelde zich regelmatig op aan het hoofd van hugenoten en calvinisten wanneer er weer eens strijd voor geloofsvrijheid geleverd moest worden. Door erfopvolging werd hij in 1584 pretendent voor de Franse troon. Die troon mocht hij in 1589 alleen bestijgen door zijn geloof af te zweren en katholiek te worden.

Hij bedong daarbij echter dat de

hugenoten vrijheid van godsdienst zouden genieten. Zo werd hij de eerste Franse koning uit het huis Bourbon. Onder de bevolking werd hij een heel populaire koning door zijn op welvaart gerichte beleid en zijn opgeruimde karakter. Berucht was hij om zijn vele liefdesaffaires. De Republiek ondervond steun van Hendrik door de Triple Alliantie in 1596 tussen Frankrijk, Engeland en de Republiek, een verbond tegen het opdringende Spanje.

Maria de Médicis (1573-1642) was zijn tweede echtgenote en van Toscaanse huize. Het paar huwde in 1600 en ondanks haar katholieke achtergrond deed zij steeds gestand aan de godsdienstvrijheid die haar echtgenoot voorstond, ook nadat die in 1610 werd vermoord. Hun zoontje Lodewijk was toen pas 8 jaar oud en Maria trad op als regentes tot hij oud genoeg zou zijn. Haar zwakke beleid, dat ook nog eens Spanje-vriendelijk

Het bezoek van een koninklijke gast, ook al was die uitgeregeerd, was een hele eer voor Amsterdam. Het was een bevestiging van de belangrijkheid van de stad, niet meer, niet minder. Toen de toezegging van Maria binnen was, werd er in een paar dagen tijd een feest op touw gezet dat zou klinken als een klok. De rederijderskamers hadden altijd wel iets op het repertoire en bleken prima in staat om in zo'n korte tijd allerhande toneelstukken en allegorische taferelen te organiseren. Daar werd dan ook druk gebruik van gemaakt. Verder werden in de stad coulissen voor hun voorstellingen geplaatst, meestal triomfpoorten in straten, op pleinen en op pontons in het water. Het stadsbestuur had hoogleraar Caspar van Baerle verzocht een minutieus verslag te schrijven van het bezoek. Zodoende weten we precies hoe de inkomst verliep.

De vier burgemeesters, Anthonie Oetgens, Albertus Burgh, Petrus Hasselaer en Abraham Boom, hadden pensionaris Willem Boreel naar Haarlem gestuurd om Maria te bewegen ook Amsterdam met een bezoek te vereren. Maria stemde snel toe en werd gevraagd naar de wijze waarop zij zich wilde verplaatsen: zij had de keus tussen de

was, riep weerstand op bij de regering. Rond de troonopvolger ontstond een factie die moeder en zoon uit elkaar probeerde te drijven. Toen in 1617 de vertrouweling van Maria, haar landgenoot Concini, vermoord werd, zagen de tegenstanders hun kans schoon. Lodewijk, toen 16, werd meerderjarig verklaard en besteedde de troon als Lodewijk XIII. Staatsman Richelieu wist moeder en zoon in 1620 te verzoenen, waardoor hij tot de nieuwe vertrouweling van Maria werd. De koninklijke rol van Maria was echter uitgespeeld. Lodewijk XIII en zijn omstanders hadden niets op met de welwillende bejegening van de hugenoten en toen Richelieu in 1622 tot kardinaal benoemd werd, liet ook die alle steun varen. Maria gaf niet zo snel op en zette een campagne op om de fanatieke lijn in de regering te bestrijden.

De koningin-moeder kwam in Frankrijk steeds meer in het nauw en moest Parijs voor Brussel (1630) en toen voor Antwerpen (1631) verruilen, om het woord verbanning niet meteen te gebruiken. Omdat in die eeuwen dit soort problemen met moord werd opgelost bezorgde Maria elk stadsbestuur grote veiligheidsproblemen. Steeds opnieuw gaf men haar te verstaan dat ze een probleem vormde en beter verder kon trekken. In 1638 vertrok ze zogenaamd naar Luik, maar boog aan de Maas af naar het noorden en reisde via Maastricht en Den Bosch richting Zeeland om daar over te steken naar Engeland, waar haar dochter Henrietta getrouwd was met koning Karel I.

Vorige: De ruitery stelt zich aan het hoofd van de stoet met Maria de Médicis.

Rechts: De stoet van Maria de Médicis en de escorte van de Amsterdamse ruitery passeren de brug voor de Haarlemmerpoort, 1 september 1638.

kersverse Haarlemmer trekvaart en de even nieuwe Haarlemmerweg ernaast. Ze gaf te kennen met haar gezelschap van ongeveer 100 personen en begeleid door Amalia van Solms, de echtgenote van Frederik Hendrik, per koets over de weg te zullen reizen. Op woensdag 1 september begon Maria aan de tocht en werd halverwege tegemoetgetreden door een aanzienlijke stoet bereden manschappen, die de koningin-moeder naar de stad zou begeleidden. Tegen vijf uur kwam de stoet door de Haarlemmerpoort. Van de wallen werden saluutschoten gelost, zoveel dat het door vuur en rook leek of er brand was. Ook werden in de stad alle klokken geluid; Cornelis Davelaer berichtte de burgemeesters dat de hoge gast in de stad gearriveerd was. Maria werd welkom geheten door een delegatie met oud-burgemeester en kolonel van de schutterij Andries Bicker, Peter Reaal, Gerbrandt Pankras en Jacob Bicker. Ma-

Maria de Médicis en de Republiek

Van die voorgenomen reis kreeg Frederik Hendrik lucht en hij reisde haar tegemoet en haalde haar over zich in Den Haag te laten fêteren door de Staten-Generaal. In de jonge Republiek werd Maria de Médicis, door haar steun voor de hugenoten, op handen gedragen. Maria reisde van Den Bosch naar Dordrecht, Rotter-

dam en Den Haag door naar Haarlem en steeds werd ze warm onthaald door een enthousiaste menigte. De Staten-Generaal voorzagen problemen met de Franse regering, omdat de koningin-moeder door haar voortdurende interventies en pamfletten in ongenade was gevallen. Frederik Hendrik echter overreedde hen op z'n minst Maria met egards te behandelen en haar de zegetocht langs de grote steden te gunnen. Alle steden kregen van de Staten-Generaal een brief zich te matigen in uitbundigheid, teneinde de Fransen niet voor het hoofd te stoten. In de regel hielden de steden zich daaraan, wat niet wegnam dat de intocht elke keer weer een groot volksfeest werd.

Boven: Frederik Hendrik met echtgenote Amalia van Solms, geschilderd in 1637. Rechts: De stoet van Maria de Médicis komt aan bij de eerste triomfboog op de Mideeldam. De koets houdt halt en Maria aanschouwt het tableau vivant.

ria zou begeleid worden naar haar verblijf voor de komende dagen in de Prinsenhof. Binnen de stad was de route geflankeerd door in totaal 4000 manschappen, maar de koetsen van het gezelschap vorderden ondanks dat maar langzaam tussen de hagen met uitzinnige toeschouwers door. De toeloop was extra groot, omdat het stadsbestuur had verordonneerd dat niemand die dag zou werken. Eenmaal op de Middeldam aangekomen, toonde Maria zich verast door de eerste triomfboog met bovenop het koggeschip uit het Amsterdamse zegel. Boven de boog een tableau vivant dat de huwelijksvoltrekking van Hendrik IV en Maria de Médicis voorstelde. Maria liet haar koets halt houden, liet de gordijnen opzij schuiven om alles met instemming te aanschouwen. De volgende triomfboog

De Staten-Generaal en Amsterdam

Het Amsterdamse stadsbestuur zag het bezoek van Maria in Haarlem eindigen en voor de neus weggekaapt worden. De relatie tussen de Staten-Generaal en de stadhouder en het stadsbestuur van Amsterdam was sinds de voorbereidingen voor het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) danig verstoord. Helaas voor de landsregering hadden zij de Amsterdamse contributies aan de ver-

dediging van de Republiek hard nodig. Amsterdam bracht in z'n eentje de helft van het budget van de Staten van Holland op en als u weet dat de contributie van de Staten aan de landsverdediging eveneens de helft van het totaal bedroeg weet u ook dat Amsterdam een kwart van de Tachtigjarige Oorlog financierde.

De burgemeesters zonden de pensionaris als gezant naar Haarlem om Maria te bewegen nóg een stad aan haar zegetocht te plakken en met succes. Op 1 september 1638 reed Maria over de pas aangelegde Haarlemmerweg naar Amsterdam. Aan de gewenste matiging van het uiterlijk vertoon hadden de burgemeesters lak. Er werd een gigantisch meerdaags feest georganiseerd om het belang van Amsterdam als belangrijkste stad van de Republiek en van West-Europa te onderstrepen. Maria de Médicis was de kapstok waar deze propagandastunt aan opgehangen werd. Van belang was alleen dat Amsterdam kon demonstreren dat niemand haar de wet voor te schrijven had.

*Boven: De belangrijkste spreekbuis van de Staten-Generaal: raadspensionaris Cats
Rechts: De stoet van Maria de Médicis passeert de Varkenssluis met opnieuw een triomfpoort. Het gordijn verbergt het zojuist getoonde tableau vivant.*

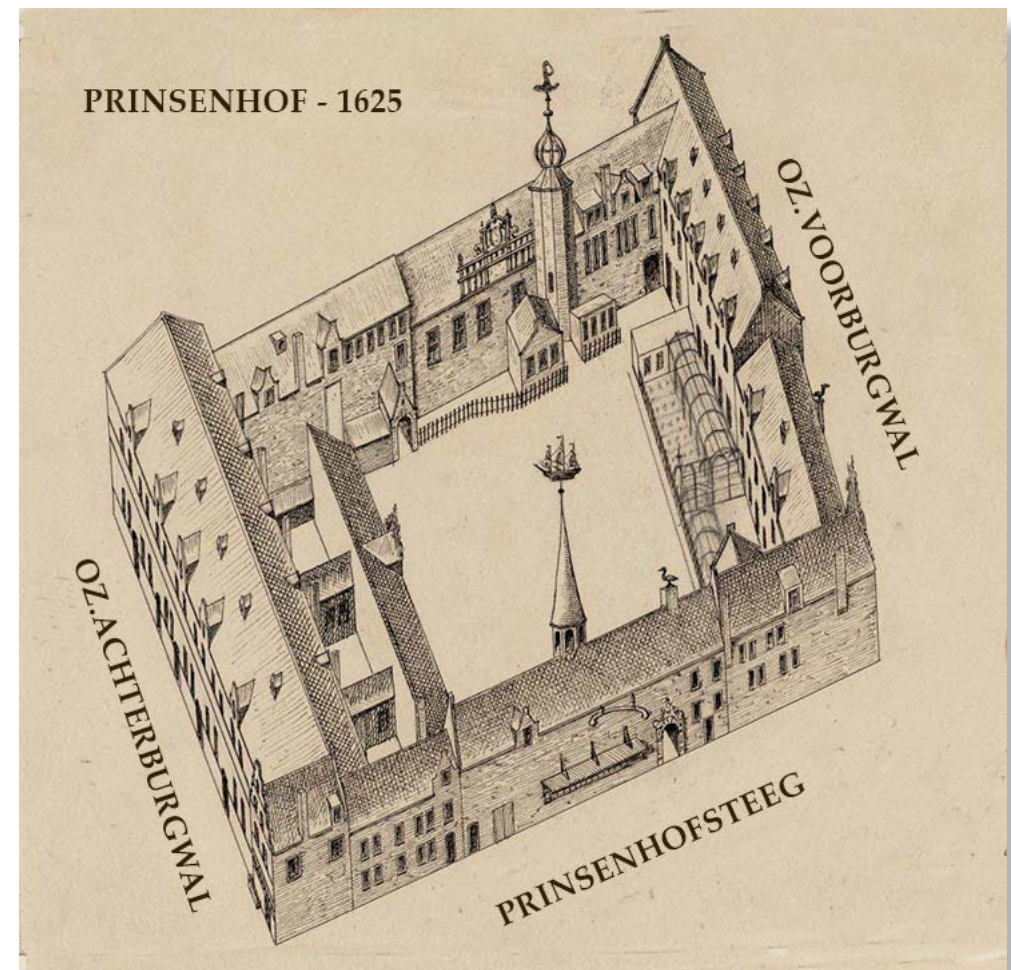
stond in de Warmoesstraat en door die straat reed ze naar de Niezel. Vandaar over de Fluwelen Burgwal zuidwaarts tot de Varkenssluis, waar opnieuw een triomfboog stond. Daarop een Latijnse spreuk *Iaeta deûm partv*, ofwel Blijde Moeder van de Goden. Als dat geen eerbetoon was! Opnieuw liet Maria haar koets halt houden en gingen de gordijnen weer open. Het tableau vivant liet deze keer Maria zien als Berecynthia, moeder van de heidense goden, gezeten op een triomfwagen die getrokken werd door leeuwen. Die laatste waren wel van hout, voor de gelegenheid. Dit was duidelijk een hint naar de rol die Maria speelde als voortbrengster van telgen in drie vorstenhuizen in Europa. Eindelijk arriveerde het gezelschap in de Prinsenhof. Van Baerle werd hier wat sikkeneurig en vond dat de

en Maria de Médicis?

Het onthaal dat Maria in Amsterdam genoot kon de Franse ambassade niet ontgaan en dus ook de Franse regering niet. Verbolgen werd de gezant van de Republiek ontboden en men stelde hem een ultimatum. Maria moest zo snel mogelijk het land uit naar haar dochter in Engeland. Zij reisde inderdaad van Amsterdam naar Zeeland, maar zowel Karel I als Maria's dochter Henrietta (portretten boven) hadden geen trek in schoonmoeder, respectievelijk moeder. Bijna een maand traineerde het paar de overtocht en toen Maria eindelijk arriveerde, kreeg ze te verstaan dat ze niet kon blijven. "Het is gedaan met de vrijheid!" zou dochterlief geroepen hebben. Maria belandde uiteindelijk in Keulen waar ze in 1642 stierf.

locatie een dergelijke vorstin niet waardig was. Helaas was er in de stad nog niets beters; hier werden alle gasten van het stadsbestuur ondergebracht. Niet lang daarna zou toch het Oudezijds Herenlogement gebouwd worden en de Prinsenhof geheel verbouwd met het statige gebouw dat vandaag nog op de binnenplaats te zien is. Amalia van Solms werd met haar gezelschap in het huis van Elias Trip aan de Kloveniersburgwal ondergebracht.

In de grote zaal van de Prinsenhof stond een zetel opgesteld, zo groot en verhoogd als ware het een troon. Toen eindelijk werd ze verwelkomd door de burgemeesters. Pensionaris Willem Boreel hield uit hun naam een ronkende toespraak waarin hare majesteit welkom in de goede stad Amsterdam werd geheten. In de komende dagen zou zij zien dat, ondanks de lange oorlog die woedde, de stad zich voortvarend uitbreidde. Dat de stad toch snakte naar vrede en of de koningin-moeder maar alles in het werk wilde stellen om die te bereiken. Maria bedankte de burgemeesters voor hun goede bedoelingen en gaf te kennen dat zij altijd al kennis had willen maken met deze vermaarde handelsstad. Het verdere programma onttrok zich aan het zicht van burgerij en chroniqueur Van Baerle.

De volgende dag (donderdag) ging het gezelschap naar het Oost-Indisch Huis waar een groot banket aangericht werd. Het binnenplein was helemaal bedekt met kostbare stoffen. Daarna werd Maria naar het nieuwe stadsdeel gereden, het begin van de grachtengordel waar ze langs de kostelijke grote koopmanshuizen gereden werd. Daarna langs de grote prestigieuze gebouwen zoals de Westerkerk, het West-Indisch Huis, de koopmansbeurs van De Keyser en de tot waag omgebouwde Sint Anthoniespoort.

De volgende dag, vrijdag 3 september, zou het hoogtepunt van het bezoek worden. Op die dag waren er voorstellingen op Rokin en

Boven: Voorstelling op het Rokin: Maximiliaan schenkt Amsterdam de keizerskroon
Links: Voorstelling op het Rokin: huwelijksvoltrekking van Maria's ouders

Amstel gepland. In het Rokin dreven op pontons triomfbogen zo groot als een huis. Er was dag en nacht aan gewerkt. De toeloop van mensen was zo groot dat Maria ietwat geïntimideerd vaststelde dat ze in haar leven niet eerder zulke mensenmassa's had gezien. Maria zat met Amalia van Solms, de schout en de burgemeesters in een sloep die met tapijten was behangen. De rest van het gezelschap volgde eveneens in sloepen. De sloepen voeren door de Grimnesse-sluys het Rokin op. Opeens kwam vanuit de Osjessluys aan de overkant een sloep, of meer een zeeschelp, getrokken door zeepaarden,

Boven: Voorstelling op het Rokin: in 5 tableau's worden de goede werken aan Frankrijk door koning Hendrik IV verbeeld.

Rechts: Genieten van het panorama van Amsterdam, maar gedeeld met honderden andere bootjes van Amsterdammers.

met Neptunus aan boord. Daar achter een 'kogge' met Mercurius aan boord. Voorop stond de stedemaagd die gelegenhedenverzen declameerde die de grootse koningin en trouwe vriendin in de nood bezongen: "*Weest welkom, gezegende Marye*". De sloepen naderden nu het eerste ponton waarop een voorstelling gegeven werd die de huwelijksplechtigheid van de ouders van Maria, François de Médicis en Johanna van Oostenrijk, uitbeeldde. Na deze voorstelling sloten zich gordijnen en openden even later weer. Keizer Maximiliaan verscheen, die de stad het recht schonk de keizerskroon in het wapen af te beelden. Met de ruggen naar elkaar gekeerd, lag iets zuidelijker een tweede ponton met opnieuw een triomfboog en een toneel daarin opgenomen. Daar werd uitgebeeld hoe beroerd Frankrijk er onder Hendrik III aan toe was geweest en welke weldaden daarna Hendrik IV voor Frankrijk verricht had.

Nu was het genoeg met ernstige tonelen en werd het tijd voor wat feestelijks. Op het water werd een steekspel opgevoerd met twee geroeide sloepen met steeds een 'toernooiridder' op de achterplecht die een lange vaarboom in de hand hield. Uiteraard was het de be-

doeling dat een of liefst beide ridders in de plomp vielen. Maria genoot zichtbaar en kon haar lachen niet bedwingen als er weer iemand in het water viel. De spelers dikten het geheel nog aan door geroep en gebrul en boze gebaren naar de tegenstander. Na de voorstellingen op het Rokin voeren de sloepen over de Amstel, via de Sint Anthoniessluis en de Oudeschans het IJ op om van het prachtige panorama van de stad te genieten. Honderden bootjes volgden het gezelschap en het IJ was ermee bezaaid.

Zaterdag werd Maria een rustdag gegund, die ze aangreep om de stad in te gaan en inkopen te doen, maar vooral om zich te vergapen aan de exotische en extravagante koopwaar die toen al in Amsterdam te koop werd aangeboden. Van Baerle vertelt vergenoegd

dat Maria zich door handelen en afdingen meer als geroutineerde koopvrouw liet kennen dan als koningin. De volgende dag, zondag 5 september, gaf Maria de burgemeesters te verstaan dat zij weer naar Den Haag wilde afreizen. Wat de burgemeesters betreft had het bezoek langer mogen duren, zij spraken tenminste enigszins teleurgesteld over het 'afbreken van het bezoek'. Opnieuw kreeg ze de ruitserij ter beschikking die haar de stad uitleidde. Willem Boreel hield ook nu weer een toespraak, waarin hij de hartelijke ontvangst van bevolking en stadsbestuur nog eens memoreerde en hoopte dat hare majesteit voor altijd deze stad in herinnering zou houden. Maria antwoordde dat zij veel over de faam van Amsterdam gehoord had, maar dat de werkelijkheid die faam overtrof. Nog had zij niet genoeg aangehoord; toen de aanvoerder van de ruitserij, de Heer van Putten, eenmaal buiten de stad permissie vroeg om het gezelschap alleen te laten, ging dat gepaard met een toespraak en weer antwoordde Maria beleefd op de loftuigen.

De bevolking zag met welgevallen op het bezoek terug, onbekend als ze was met de druk die Den Haag op het stadsbestuur en de koningin-moeder had uitgeoefend. Er was grote ontevredenheid ontstaan bij de Franse regering, hun ambassadeur was zich gaan beklagen bij de Staten-Generaal en de gezant van de Republiek in Parijs was op het matje geroepen.

Deze aflevering kwam tot stand dankzij materiaal van: Kees Huijser, Ria Scharn, Femke Deen en Frederik J. Dubiez (Ons Amsterdam, jg.10-1958). De meeste afbeeldingen zijn etsen uit het aangehaalde boek van Caspar van Baerle.

Links: Voor het oude stadhuis neemt het stadsbestuur zondag 5 september afscheid van Maria de Médicis. Haar koets staat tussen de waag en de vierschaar.